

Afetlerde Dezenformasyonla Mücadele ZORLUKLAR VE STRATEJİLER

Onur DODANLI
AFAD Uzmanı

Afetler bağlamında dezenformasyon yanlış haberler manipüle edilmiş görüntüler ve komplo teorileri gibi çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilir.

GİRİŞ

Son yıllarda afet durumlarında dezenformasyonun yaygınlaşması önemli bir endişe kaynağı haline gelmiştir. Dezenformasyon kasıtlı olarak yanlış veya yanıltıcı bilgi yayma olarak tanımlanır ve kriz anlarında ciddi sonuçlar doğurabilir. Bir afet sırasında doğru bilgiye ulaşmak etkili müdahale ve iyileşme çabaları için hayati bir öneme sahiptir. Ancak dezenformasyonun yayılması kafa karışıklığına, paniğe ve hatta can kaybına yol açabilir. Bu makalenin amacı afetler sırasında dezenformasyonun doğasını incelemek, dezenformasyonun yayılma kanallarını tanımlamak ve etkisini azaltmak için stratejiler önermektir.

AFETLERDE DEZENFORMASYONUN DOĞASI VE ÖNEMİ

Dezenformasyon yeni bir olgu değildir. Ancak dijital iletişim platformlarının yükselişi ile etkisi artmıştır. Afetler bağlamında dezenformasyon yanlış haberler manipüle edilmiş görüntüler ve komplo teorileri gibi çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilir. Bu tür bilgiler afet durumlarında zaten mevcut olan kaosu daha da kötüleştirerek acil durum hizmetlerinin çabalarını zayıflatabilir ve halkı yanıltabilir.

Örneğin 2017 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde meydana gelen Harvey Kasırgası sırasında sosyal medyada be-

zaman kontrol edilemez bir şekilde yayılır ve doğrulukları hakkında hiçbir garanti sunmaz. Bu tür söylentiler özellikle bilgiye erişimin sınırlı olduğu durumlarda hızla yayılabilir.

Söylentiler; genellikle belirsizlik ve korkunun hâkim olduğu kriz anlarında daha fazla yayılır. İnsanlar, doğru bilgiye erişemediklerinde duydukları herhangi bir bilgiyi yayma eğiliminde olabilirler. Bu durum özellikle sosyal medya öncesi dönemlerde çok yaygındı. Ancak günümüzde bile sosyal medya platformları bu tür söylentilerin daha hızlı ve geniş kitlelere yayılmasına olanak tanımaktadır. Örneğin bir doğal afet sırasında bir barajın yıkılacağına dair çıkan söylenti, bölgedeki insanların panik halinde tahliye edilmesine yol açabilir ya da gereksiz bir kaos yaratabilir.

Söylentilere karşı en etkili mücadele doğru ve güvenilir bilginin hızla paylaşılmasıdır. Resmi yetkililerin ve güvenilir medya organlarının hızlı ve doğru bilgi sağlaması, söylentilerin yayılmasını engelleyebilir. Ayrıca halkın medya okuryazarlığı konusunda eğitilmesi duydukları bilgileri eleştirel bir şekilde değerlendirme yeteneğini geliştirebilir ve bu tür söylentilerin etkisini azaltabilir.

d) Mesajlaşma Uygulamaları

Son yıllarda cep telefonlarında yaygın olan mesajlaşma uygulamaları dezenformasyonun yayılmasında önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Bu uygulamalar kullanıcılar arasında hızlı ve doğrudan bilgi paylaşımına olanak tanır. Ancak bu bilgiler genellikle doğrulanmamış olabilir. Örneğin Hindistan'da bir mesajlaşma uygulaması üzerinden yayılan bir çocuk kaçırma söylentisi birçok masum insanın linç edilmesine yol açmıştır. Bu tür olaylar dezenformasyonun ne kadar hızlı ve tehlikeli bir şekilde yayılabileceğini göstermektedir.

Mesajlaşma uygulamaları aracılığıyla yayılan dezenformasyonla mücadele etmek sosyal medyadaki dezenformasyondan daha zordur çünkü bu mesajlar genellikle özel ve şifrelenmiş ortamlarda paylaşılır. Bu durum yanlış bilgilerin tespit edilmesini ve düzeltilmesini zorlaştırır. Bu nedenle bu platformlarda yanlış bilgi yayılmasını önlemek için kullanıcıların bilinçlendirilmesi ve uygulamaların dezenformasyona karşı daha güçlü önlemler alması gerekmektedir.

AFETLERDE DEZENFORMASYONLA MÜCADELE STRATEJİLERİ

Afetlerde dezenformasyonla mücadele stratejileri aşağıdaki gibi olacaktır.

a) Medya Okuryazarlığının Artırılması

Medya okuryazarlığı bireylerin medya içeriğini eleştirel bir şekilde değerlendirebilme ve yanlış bilgiye karşı daha dirençli olma yeteneğini geliştirir. Afetlerde dezenformasyonla mücadelede medya okuryazarlığının artırılması, toplumun dezenformasyona karşı bilinçlendirilmesi açısından çok önemli bir adımdır.

- **Eğitim Programları:** Okullarda, üniversitelerde ve topluluk merkezlerinde medya okuryazarlığına yönelik eğitim programları düzenlemek bireylerin doğru bilgiye ulaşma ve dezenformasyonu tespit etme becerilerini geliştirir. Bu programlar sosyal medyada, haber sitelerinde ve diğer dijital platformlarda karşılaşılan içeriklerin nasıl analiz edileceğini öğretir.
- **Halkı Bilinçlendirme Kampanyaları:** Afetlerden önce hükümetler ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülecek bilinçlendirme kampanyaları halkı doğru bilgi kaynaklarını kullanmaya teşvik edebilir. Bu kampanyalar özellikle afetlerin sık yaşandığı bölgelerde, toplumun dezenformasyonun tehlikeleri konusunda farkındalığını artırabilir.

b) Gerçek Zamanlı Bilgi Doğrulama

Dezenformasyonla mücadelede bir diğer önemli strateji gerçek zamanlı bilgi doğrulama uygulamalarının kullanılmasıdır.

- **Fact-Checking (Gerçekleri Doğrulama) Kuruluşları:** Dünya genelinde birçok ülkede faaliyet gösteren bağımsız fact-checking kuruluşları yanlış bilgileri tespit edip kamuoyunu bilgilendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Bu kuruluşlar afetler sırasında ortaya çıkan söylentileri ve dezenformasyonu hızla analiz ederek doğru bilginin yayılmasını sağlar.
- **Teknoloji Şirketleri ile İş Birliği:** Sosyal medya platformları bilgi doğrulama süreçlerini desteklemek için fact-checking kuruluşlarıyla iş birliği yapabilir. Örneğin; Twitter, Facebook ve YouTube gibi platformlar, yanlış bilgileri etiketleyebilir veya kaldırabilir ve kullanıcıları doğrulanmış bilgilere yönlendirebilir. Bu tür iş birlikleri yanlış bilginin yayılmasını engelleyerek doğru bilginin hızla yayılmasına yardımcı olabilir.

2020 ABD seçimleri sırasında birkaç sosyal medya platformu, oy verme süreçleri hakkında yanlış iddiaları işaretleyen veya kaldıran gerçek zamanlı doğrulama özellikleri uygulamıştır. Benzer yaklaşımlar afetler sırasında doğru bilginin sahte bilgiler üzerinde hâkim olmasını sağlamak için kullanılabilir.

c) Güvenilir Bilgi Kaynaklarının Güçlendirilmesi

Afetler sırasında güvenilir bilgi kaynaklarının güçlendirilmesi halkın doğru bilgiye erişimini kolaylaştırır ve dezenformasyonun etkisini azaltır. Güvenilir bilgi kaynaklarının teşvik edilmesi halkın doğru bilgiye dayalı kararlar almasını sağlar.

- **Resmî Kurumların Bilgilendirme Kapasitesinin Artırılması:** Hükümetler, afet durumlarında hızlı ve güvenilir bilgi sağlamakla sorumludur. Bu nedenle resmî kurumların afet iletişimi konusunda kapasitelerinin artırılması halkın doğru bilgilere hızla ulaşmasını sağlar. Örneğin acil durum yönetim ajanslarının sosyal medya hesapları ve web siteleri, kriz anlarında doğru bilgi sağlamak için etkin bir şekilde kullanılmalıdır.
- **Medya ile İş birliği:** Geleneksel medya kuruluşları afetler sırasında halkın bilgilendirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Hükümetler ve medya kuruluşları arasındaki iş birliği doğru bilginin yayılmasını sağlar ve dezenformasyonun etkisini azaltır. Medya, kriz anlarında doğru lanmamış bilgilerin yayılmasını

önlemek için sorumlu bir yayın politikası benimsemelidir.

d) Kamu ve Özel Sektör İş Birliği

Afetlerde dezenformasyonla mücadelede kamu ve özel sektör iş birliği toplumun dezenformasyona karşı korunmasını sağlar. İş birliği bilgiye erişim, bilgilendirme kampanyaları ve teknolojik çözümler geliştirilmesi konularında önemlidir.

- **Ortak Bilgilendirme Platformları:** Hükümetler teknoloji şirketleri ve sivil toplum kuruluşları kriz anlarında doğru bilginin yayılmasını sağlamak için ortak bilgilendirme platformları oluşturabilir. Bu platformlar, doğru bilgiye hızlı erişim sağlayarak dezenformasyonun etkisini minimize eder. Örneğin, COVID-19 pandemisi sırasında Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve teknoloji şirketleri arasında kurulan iş birliği, pandemiye ilişkin doğru bilgilerin yayılmasına yardımcı olmuştur.
- **Özel Sektör Katılımı:** Özel sektör, afet durumlarında bilgi doğrulama süreçlerine destek olabilir. Özellikle telekomünikasyon şirketleri, afet bölgesindeki halka SMS yoluyla doğrulanmış bilgiler sağlayabilir. Ayrıca teknoloji şirketleri dezenformasyonla mücadelede yapay zekâ ve veri analitiği gibi teknolojik çözümler geliştirebilir.

e) Halkın Doğru Bilgiye Erişiminin Sağlanması

Halkın doğru bilgiye erişiminin sağlanması, afetlerde dezenformasyonun etkilerini azaltmanın en etkili yollarından biridir. Bu durum doğru bilgilendirme kanallarının oluşturulması ve bu bilgilere erişimin kolaylaştırılmasıyla mümkündür.

- **Bilgi Erişim Kanallarının Çeşitlendirilmesi:** Halkın bilgiye eri-

şimini kolaylaştırmak için çeşitli iletişim kanalları kullanılmalıdır. Radyo, televizyon, sosyal medya, mobil uygulamalar ve topluluk bilgilendirme merkezleri gibi kanallar, afet durumlarında doğru bilgi sağlamak için kullanılabilir. Özellikle kırsal alanlarda ve teknolojik altyapının sınırlı olduğu bölgelerde yaşayan insanlar için önemlidir.

AFETLERDE DOĞRU BİLGİYE ULAŞMANIN ÖNEMİ

Doğru bilgi herhangi bir kriz durumunda olduğu gibi afet anlarında da hayati bir öneme sahiptir. Afetler doğal ya da insan kaynaklı olsun toplumlar üzerinde derin etkiler bırakabilir. Bu tür durumlarda halkın doğru bilgiye erişimi hem bireysel hem de toplumsal düzeyde alınacak

önlemleri ve müdahaleleri doğrudan etkiler.

a) Güvenilir Bilgilendirme Kanallarının Oluşturulması

Dezenformasyonla etkili bir şekilde mücadele etmek için afetler sırasında güvenilir iletişim kanallarının kurulması ve sürdürülmesi gereklidir. Bu durum hem geleneksel hem de dijital medyanın, hükümet kurumları, acil durum hizmetleri ve saygın haber kuruluşları gibi güvenilir kaynaklardan doğru bilgileri yaymak için kullanılmasını içerir.

Hükümetler ve acil durum müdahale organizasyonları, halkla şeffaf ve zamanında iletişimi önceliklendirmelidir. Bu durum hakkında düzenli güncellemeler sağlamayı, dolaşan yanlış bilgileri netleştirmeyi ve tüm mesajların farklı topluluklara erişilebilir olmasını sağlamayı içerir.

b) Bilgi Akışının Yönetimi

Afetler sırasında etkili bilgi yönetimi çok önemlidir. Bu durum yalnızca bilginin doğruluğunu sağlamak için bilgi akışını kontrol etmekle kalmaz aynı zamanda dezenformasyon yapan kişilerin sömürebileceği iletişim boşluklarını da ele almayı gerektirir. Hükümetler ve organizasyonlar bilgi yayılımı için önceden belirlenmiş protokollere sahip olmalı ve bu protokoller afet durumunda hızlıca etkilendirilebilmelidir.

2010 Haiti depremi sırasında, uluslararası örgütler, yerel yetkililerle yakın iş birliği içinde çalışarak, yerel nüfus ve uluslararası kamuoyuna doğru ve güncel bilgiler sağlayan bilgi merkezleri kurmuşlardır. Böylece söylentilerin yayılması engellenmiş ve halkın yardım çabaları hakkında doğru bilgilendirilmesi sağlanmıştır.

SONUÇ

Sonuç olarak dezenformasyon; afetler sırasında önemli bir zorluk teşkil etmekte olup acil durum müdahale çabalarını bozma ve hayatları tehlikeye atma potansiyeline sahiptir. Dezenformasyonla mücadele medya okuryazarlığını artırmayı, gerçek zamanlı doğrulama uygulamalarını

devreye sokmayı ve kamu ile özel sektörler arasında iş birliğini güçlendirmeyi gerektiren çok yönlü bir yaklaşım gerektirir.

Ayrıca doğru bilgilere kolayca ulaşılabilir olmasını sağlamak ve etkin bir şekilde yönetmek, dezenformasyonun etkisini azaltmada öneme sahiptir. Bu adımlar atılarak kriz za-

manlarında yanlış bilginin yayılmasına karşı daha dirençli bir toplum oluşturulabilir ve sonuçta hayat kurtarıcı ve iyileşme çabalarını destekleyici bir etki sağlanabilir. Bu stratejilerin etkili bir şekilde uygulanması kriz zamanlarında yanlış bilginin yayılmasına karşı daha dirençli bir toplum oluşturulmasını sağlar.

KAYNAKÇA

- Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2023). Asrın Afetinin 1. Yılında Afet İletişimi Sempozyumu.
- Allcott, H., & Gentzkow, M. (2017). Social Media and Fake News in the 2016 Election. *Journal of Economic Perspectives*, 31(2), 211-236.
- Lewandowsky, S., Ecker, U. K. H., & Cook, J. (2017). Beyond Misinformation: Understanding and Coping with the "Post-Truth" Era. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 6(4), 353-369.

- Pennycook, G., & Rand, D. G. (2019). Fighting Misinformation on Social Media Using Crowdsourced Judgments of News Source Quality. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 116(7), 2521-2526.
- Silverman, C. (2016). Lies, Damn Lies, and Viral Content: How News Websites Spread (and Debunk) Online Rumors, Unverified Claims, and Misinformation. *Columbia Journalism Review*.
- Starbird, K. (2017). Examining the Alternative Media Ecosystem Through the Production of Alternative Narratives of Mass

- Shooting Events on Twitter. *Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media*, 6(1).
- Vosoughi, S., Roy, D., & Aral, S. (2018). The Spread of True and False News Online. *Science*, 359(6380), 1146-1151.
- Wardle, C., & Derakhshan, H. (2017). *Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making*. Council of Europe.
- Wardle, C., & Hossein, D. (2018). *Information Disorder: The Essential Glossary*. First Draft.